

УДК 327.7

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.1.20>

Логвиненко Борис Олексійович,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ РАТИФІКАЦІЇ УКРАЇНОЮ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ЖІНОК І ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА БОРОТЬБУ ІЗ ЦИМИ ЯВИЩАМИ (СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ)

DISCUSSION ISSUES OF UKRAINE'S RATIFICATION OF THE COUNCIL OF EUROPE CONVENTION ON PREVENTING AND COMBATING VIOLENCE AGAINST WOMEN AND DOMESTIC VIOLENCE (ISTANBUL CONVENTION)

У статті окреслено дискусійні питання ратифікації Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Зроблено акцент на проблемах та полярних думках в українському суспільстві, що заважають ужиттю послідовних заходів для ратифікації Стамбульської конвенції. Наголошено на прогалинах і недоліках національного законодавства, яке потребує узгодження із сучасними європейськими стандартами. Найбільш дискусійними питаннями ратифікації Стамбульської конвенції Україною визначені такі: 1) як здійснити адаптацію норм вітчизняного законодавства відповідно до вимог міжнародного документа? 2) як організувати проведення широкої просвітницької діяльності стосовно переваг надання обов'язковості положенням Конвенції? 3) як переформувати діяльність суб'єктів владних повноважень для забезпечення виконання положень Конвенції? 4) яким чином упровадити ефективний механізм правозастосування за вчинення домашнього й іншого тендерно зумовленого насильства? 5) як визнати поняття «тендер» ключовим терміном в аспекті запобігання і протидії будь-яким проявам насильства?

Вказано на необхідність привернення найбільшої уваги для вирішення п'ятого питання, яке полягає у визначенні жертв такого насильства – жінок, за їхньою тендерною, а не біологічною / статевою ознакою, що дозволяє зробити умовивід про те, що дія цього положення поширюється на всіх осіб, які виконують властиві жіночим ролі в суспільстві. Водночас за статевою належністю, тобто біологічно, такі особи можуть бути жінками, але можуть і не бути ними.

Зазначено, що нині українському суспільству необхідно визнати факт існування сімейних відносин, утворених особами однієї біологічної статі, оскільки останні також мають підпадати під дію законодавства, спрямованого на запобігання і протидію насильству. Адже, відповідно до статті 21 Конституції України, усі люди є вільні та рівні у своїй гідності та правах.

Ключові слова: Стамбульська конвенція, домашнє насильство, тендер, запобігання насильству, ратифікація, тендерна роль.

The article outlines the issues of Ukraine's ratification of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). Emphasis is placed on the problems and polar points of view in Ukrainian society that prevent consistent steps to be taken to ratify the Istanbul Convention. The gaps and shortcomings of the national legislation, which needs to be brought in line with modern European standards, are emphasized. The most controversial issues of ratification of the Istanbul Convention in Ukraine are the following: 1) how to adapt domestic legislation in strict accordance with the requirements of the international instrument? 2) how to organize broad educational activities on the benefits of binding the provisions of the Convention? 3) how to reform the activities of the subjects of power to ensure compliance with the provisions of the Convention? 4) how to implement an effective enforcement mechanism for domestic and other gender-based violence? 5) how to recognize the concept of «gender» as a key term in terms of preventing and combating any manifestations of violence?

The need to draw the greatest attention to the fifth issue, which is to identify the victims of such violence – women, by their gender, rather than biological (gender), which allows us to conclude that the effect of this provision applies to all persons who perform inherent female roles in society. In this case, by gender, the biologically, such persons may be women, but may not be them.

It is noted that today Ukrainian society needs to recognize the existence of family relationships formed by persons of the same biological sex, as the latter must also be subject to legislation aimed at preventing and combating violence. After all, according to Article 21 of the Constitution of Ukraine, all people are free and equal in their dignity and rights.

Key words: Istanbul Convention, domestic violence, gender, violence prevention, ratification, gender role.

Нині в засобах масової інформації все частіше з'являється інформація про Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, більш відому як Стамбульська конвенція (Istanbul Convention), – відкрити для укладання будь-якою країною міжнародну угоду, предметом якої є впорядкування й закріплення комплексу заходів щодо запобігання та протидії насильству стосовно жінок і домашньому насильству, ухвалену Радою Європи 11 травня 2011 р. у м. Стамбулі (Турецька Республіка).

Туреччина, яка стала першою країною, що ратифікувала Конвенцію, водночас стала першою країною Ради Європи, яка з неї вийшла. Причому представниками турецьких консервативних сил стверджується, що Стамбульська конвенція «підриває сімейні цінності», визначає принцип гендерної рівності, який розглядається як «пропаганда гомосексуалізму» [1].

В українському суспільстві також тривають дискусії. Але вони стосуються розгляду питання про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (далі – Стамбульська конвенція). Предмет суперечностей, що супроводжують вказаний міжнародний документ, має комплексну природу, зумовлену численними суперечностями політичного, організаційного, культурного, правового й іншого змісту.

Тут варто підтримати А. Вознюка в тому, що Стамбульська конвенція є новим, надзвичайно важливим і водночас одним із найбільш прогресивних міжнародних інструментів протидії не лише насильству щодо жінок, а й усім виявам домашнього насильства [2, с. 50]. Проте нині лишається багато противників її ратифікації, навіть серед академічної спільноти.

Дослідженню окремих положень Стамбульської конвенції були присвячені праці чималої кількості фахівців. Зокрема це роботи Ю. Левченко «Дуальний характер поглядів на ратифікацію Стамбульської конвенції в Україні та Польщі», К. Зозулі «Гендерна нерівність: проблематика міжнародно-правового захисту прав жінок», В. Гальцової «Деякі аспекти імплементації положень Стамбульської конвенції у Кримінальний кодекс України та проблеми кримінальної відповідальності за домашнє насильство», К. Баши «Ратифікація Стамбульської конвенції як спосіб утвердження гендерної рівності в суспільстві: проблеми українського законодавства». Водночас подальша реалізація Україною євроінтеграційних прагнень зумовлює посилення дискусій навколо

визнання Стамбульської конвенції обов'язковим документом, зумовлює актуальність вирішення пов'язаних із цим питань.

Мета статті полягає у визначенні дискусійних питань, що ускладнюють процес ратифікації Стамбульської конвенції.

Переходячи до основних результатів дослідження, варто нагадати про те, що проблема побутового насильства не знає соціальних, історичних та просторових меж. Ідеться про насильство чоловіка над жінкою, власною дитиною, батьками або інші форми побутового насильства. Часто насильницькі дії обґрунтовувались релігійними нормами, патріархальними традиціями, звичаями, що панували в певному суспільстві, стосунком таких дій до сфери приватного життя тощо. Наприклад, позиція про те, що жінка є власністю її чоловіка, походить від юридичних конструкцій шлюбу, які випливають із закону про власність, згідно з яким жінки переважно розглядалися як утриманки чоловіків, без правоздатності. Англійське загальне право, зокрема, визнавало чоловіка єдиним володарем (арбітр) сім'ї, що призводило до того, що за законом чоловік і дружина вважалися однією персоною, і такою персоною був саме чоловік [3, с. 1].

Звичайно, розвиток правової думки щодо запобігання і протидії проявам побутового насильства привів до ухвалення низкою держав національного законодавства. В Україні такими нормативно-правовими актами стали Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2789–III «Про попередження насильства в сім'ї», яким було визначено правові й організаційні основи запобігання насильству в сім'ї, органи й установи, на які поклалися заходи із запобігання насильства в сім'ї [4]. Після втрати останнім чинності ухвалено більш сучасний і такий, що відповідає міжнародним стандартам, Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229–VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Чинним Законом визначено організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [5]. Тобто в законодавчих положеннях можна простежити зміщення акцентів від організації державних органів до захисту прав та інтересів осіб, постраждалих від домашнього насильства.

На міжнародному рівні, за хронологією ухвалення документів, спрямованих на подолання дискримінації та насильства щодо жінок,

можна назвати такі, як: Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.); Рекомендація № R (85) 4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про насильство в сім'ї» (1985 р.); Рекомендація № R (90) 2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо соціальних заходів стосовно насильства в сім'ї» (1990 р.); Рекомендація № R (91) 9 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про невідкладні заходи у справах сім'ї» (1991 р.); Декларація ООН про викоринення насильств щодо жінок (1993 р.); Пекінська декларація і Платформа дій, ухвалені під час IV Всесвітньої конференції з питань жінок (1995 р.); Резолюція № S-23/3 «Подальші заходи та ініціативи щодо втілення в життя Пекінської декларації і Платформи дій», ухвалена на 23-й спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН (2000 р.); Рекомендація 5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про захист жінок від насильства» (2002 р.); Рекомендація № 1582 (2002) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Домашнє насильство проти жінок» (2002 р.); План дій ОБСЄ щодо підтримки гендерної рівності (2004 р.); Рішення Ради міністрів ОБСЄ № 15/05 щодо запобігання та протидії насильству щодо жінок (2005 р.); Резолюція № 1512 (2006) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Парламентарі об'єдналися для протидії домашньому насильству стосовно жінок» (2006 р.); Резолюція № 1635 (2008) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Протидія насильству щодо жінок: на шляху до Конвенції Ради Європи» (2008 р.) та Конвенція Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами», або Стамбульська конвенція (2011 р.).

Стамбульська конвенція була відкрита для підписання 11 травня 2011 р., а Україна як член Ради Європи уклала її ще 7 листопада 2011 р. Станом на квітень 2021 р. Конвенція не є ратифікованою в Україні, що викликає значний суспільний резонанс серед прихильників і противників надання їй положенням чинності в нашій державі.

Потрібно зазначити, що станом на 15 квітня 2021 р. Стамбульську конвенцію уклали 45 держав та Європейський Союз як міждержавне утворення. Ратифікували Конвенцію 34 держави [6].

Загалом, Стамбульська конвенція включає 12 глав, що об'єднують 81 статтю. Цей міжнародний документ стосується домовленості держав-підписантів про: засудження всіх форм насильства стосовно жінок і домашнього насильства; визнання того, що реалізація *de jure* та *de facto* рівності між жінками та чоловіками є ключовим

елементом у запобіганні насильству стосовно жінок; визнання того, що насильство стосовно жінок є проявом історично нерівного співвідношення сил між жінками та чоловіками, яке призвело до домінування над жінками та дискримінації жінок чоловіками, до недопущення повноцінної емансипації жінок; визнання структурного характеру насильства стосовно жінок як насильства за гендерною ознакою, а також те, що насильство стосовно жінок є одним із головних соціальних механізмів, яким жінок змушують до підпорядкованого становища порівняно із чоловіками; визнання із серйозним занепокоєнням того, що жінки й дівчата часто піддаються тяжким формам насильства, а саме: домашньому насильству, сексуальним домаганням, звалтуванню, примусовому шлюбові, злочинам, учиненим в ім'я так званої «честі», та каліцтву геніталій, що становить тяжке порушення прав людини стосовно жінок і дівчат і є головною перешкодою для досягнення рівності між жінками та чоловіками; визнання триваючих порушень прав людини під час збройних конфліктів, які зачіпають цивільне населення, особливо жінок, у формі поширеного або систематичного звалтування та сексуального насильства, а також можливості збільшення насильства за гендерною ознакою як під час конфліктів, так і після них; визнання того, що жінки й дівчата піддаються більшому ризику насильства за гендерною ознакою, ніж чоловіки; визнання того, що домашнє насильство зачіпає жінок непропорційно, що чоловіки також можуть бути жертвами домашнього насильства; визнання того, що діти є жертвами домашнього насильства, зокрема як свідки насильства в лоні сім'ї; прагнення створити Європу, вільну від насильства стосовно жінок і домашнього насильства [7].

Важливо зазначити, що ч. 1 ст. 1 Стамбульської конвенції визначено її цілі, які полягають у: 1) захисті жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства; 2) сприянні ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохоченні справжньої рівності між жінками та чоловіками, зокрема і шляхом надання жінкам самостійності; 3) розробленні всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства, надання їм допомоги; 4) заохоченні міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства; 5) забезпеченні підтримки та наданні допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному

співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства [7].

Стамбульська конвенція дає зрозуміти, що насильство стосовно жінок і домашнє насильство вже не можна розглядати як особисте питання, і що держави за допомогою всеосяжної і комплексної політики повинні запобігати насильству, захищати постраждалих та карати кривдників. З ухваленням Конвенції уряди зобов'язані змінювати свої закони, упроваджувати практичні заходи і виділяти ресурси для формування нульової терпимості до насильства стосовно жінок і домашнього насильства. Запобігання та боротьба з таким насильством більше не є питанням доброї волі, а є юридично обов'язковим зобов'язанням. Це має допомогти постраждалим у всій Європі та в інших регіонах. Крім того, Конвенція подає важливий політичний сигнал суспільству про те, що насильство стосовно жінок і домашнє насильство є неприйнятними. Мета Стамбульської конвенції – пролити світло на життєві реалії багатьох жінок і дівчат, які піддаються насильству, підвищити обізнаність і змінити менталітет у довгостроковій перспективі [8, с. 4].

Варто погодитись із Ю. Левченко в тому, що ситуація щодо насильства над жінками та домашнього насильства в Україні є складною внаслідок відсутності політичної волі для вирішення цього питання шляхом вивчення суспільної та політичної проблематики, удосконалення норм національного законодавства та проведення в суспільстві широкої інформаційної кампанії з викриття популярних міфів про негативний вплив гендеру та Конвенції [9, с. 161].

Справді, за наявності діаметрально протилежних поглядів у суспільстві щодо обов'язковості положень Стамбульської конвенції не можна повторювати негативний закордонний досвід іноземних країн, зокрема Турції. Населення України має зрозуміти, що ратифікація цієї Конвенції дозволить підвищити стан захисту прав та законних інтересів не лише жінок, а й соціально вразливих груп населення, будь-якої фізичної особи загалом. В. Гальцова в дослідженні «Деякі аспекти імплементації положень Стамбульської конвенції у Кримінальному кодексі України та проблеми кримінальної відповідальності за домашнє насильство» помилково зазначає ратифікацію даного документа Україною, тоді як ідеться лише

про її підписання [10, с. 250]. Водночас варто погодитись із тим, що ратифікації має передувати наближення національного законодавства до вимог, установлених міжнародним документом.

Слушною є теза К. Баши, яка акцентує увагу на тому, що Стамбульська конвенція визначає поняття «гендер» як соціально закріплену роль, поведінку, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними жінкам і чоловікам. На думку авторки, яку ми підтримуємо, це поняття є ключовим, оскільки означає не те саме, що біологічна стать, а виступає соціальним конструктом. Люди однієї статі можуть мати різні гендерні ідентичності, а така імплементація норм Конвенції позбавляє їх захисту та можливості обстоювати свої права [11, с. 188].

Отже, найбільш дискусійні питання ратифікації Стамбульської конвенції Україною такі: 1) як здійснити адаптацію норм вітчизняного законодавства відповідно до вимог міжнародного документа? 2) як організувати проведення широкої просвітницької діяльності стосовно переваг надання обов'язковості положенням Конвенції? 3) як переформатувати діяльність суб'єктів владних повноважень для забезпечення виконання положень Конвенції? 4) яким чином впровадити ефективний механізм правозастосування за вчинення домашнього й іншого гендерно зумовленого насильства? 5) як визнати поняття «гендер» ключовим терміном в аспекті запобігання і протидії будь-яким проявам насильства?

На наше переконання, найбільшій увазі потребує вирішення останнього, п'ятого питання. Суть у тому, що у ст. 3 Конвенції вжито словосполучення «акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою», що дозволяє зробити умовивід про те, що дія цього положення поширюється на всіх осіб, які виконують властиві жіночим ролі в суспільстві. Водночас за статевою належністю, тобто біологічно, такі особи можуть бути жінками, але можуть і не бути ними (жінками) біологічно.

Отже, суспільству необхідно визнати факт існування сімейних відносин, утворених особами однієї біологічної статі, бо останні також мають підпадати під дію законодавства, спрямованого на запобігання і протидію насильству. Адже, відповідно до ст. 21 Конституції України, усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах [12].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Чому Туреччина вийшла зі Стамбульської конвенції? URL: <https://povaha.org.ua/chomu-turechchyna-vyjshla-zi-stambulskoj-konventsiji/> (дата звернення: 14.04.2021).
2. Вознюк А. Удосконалення обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання, у контексті реалізації положень Стамбульської конвенції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (110). С. 50–57.

3. Walsh Jeannette, Spangaro Joanne, Soldatic Karen. Global understandings of domestic violence. *Nursing & Health Sciences*. 2015. Vol. 17. Iss. 1. Special Issue : Women's Health. P. 1–4.
4. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2789–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 70. (втратив чинність).
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. С. 32. Ст. 35.
6. Chart of signatures and ratifications of Treaty 210 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures> (дата звернення: 14.04.2021).
7. Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Конвенція Ради Європи. Офіційний переклад. URL: <https://rm.coe.int/1680462546> (дата звернення: 14.04.2021).
8. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) : запитання та відповіді : брошура. URL: <https://rm.coe.int/native/168094ef40> (дата звернення: 14.04.2021).
9. Левченко Ю. Дуальний характер поглядів на ратифікацію стамбульської конвенції в Україні та Польщі. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2020. Вип. 31. С. 154–163.
10. Гальцова В. Деякі аспекти імплементації положень Стамбульської конвенції в КК України та проблеми кримінальної відповідальності за домашнє насильство. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 249–252. URL: http://lsei.org.ua/4_2020/62.pdf (дата звернення: 14.04.2021).
11. Баша К. Ратифікація Стамбульської Конвенції як спосіб утвердження гендерної рівності в суспільстві: проблеми українського законодавства. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 51. С. 185–191.
12. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.